ALBINA DUMBRĂVEANU

CU PRIVIRE LA ANTROPONIMIA REGIONALĂ DIALECTALĂ DIN BASARABIA[*]

Condiţiile istorice pot contribui uneori la apariţia în limbă a unor anumite tendinţe, care se evidenţiază o dată cu producerea unei izolări a grupurilor de vorbitori ai aceleiaşi limbi. Întrucât a fost pierdut contactul, a fost întreruptă şi comunicaţia cu grupul originar al limbii respective. Drept consecinţă, între aceste grupuri de vorbitori se stabilesc noi *obişnuinţe* glotice, acestea datorându-se noilor legături sau contacte cu populaţia de altă limbă. Începe să se accentueze astfel procesul de diferenţiere glotică[1]. Astfel îşi fac apariţia noi graiuri, care se deosebesc de limba sau graiurile originare.

Aceeaşi evoluţie poate să aibă loc şi în antroponimie, şi ea parte integrantă a lingvisticii, mai cu seamă în cea regională, unde de la bun început sunt cunoscute toate prenumele frecvente într-un anumit teritoriu. În orice perioadă istorică sistemul antroponimic posedă un echilibru intern şi o apreciere bine determinată a componenţilor săi, chiar în pofida faptului că fondul de prenume are un caracter dinamic şi se află într-o permanentă schimbare. E cunoscut şi faptul că unele prenume dispar, apărând altele noi. Prenumele pot fi populare, frecvente sau mai puţin frecvente, fiecare având istoria sa proprie, „biografia" sa, răspândirea sa teritorială şi apartenenţa sa glotică şi naţională, fiind supuse şi anumitor influenţe de ordin extern. Ele pot fi împrumutate dintr-o limbă în alta şi transformate sau modificate conform legilor interne ale limbii în care au pătruns. Această evoluţie poate fi urmărită prin efectuarea unor cercetări speciale ale antroponimiei pe teren, întrucât numai prin cunoaşterea realităţii lingvistice pot fi dezvăluite procesele cauzate de schimbările componenţei etnice, de influenţa politică sau ideologică exercitată asupra funcţionării antroponimelor.

Astfel de factori social-politici au fost prezenţi şi la conturarea unui anumit specific al antroponimiei actuale din Republica Moldova, la crearea unui inventar de nume deosebit.

Dacă până în anii '40 pe teritoriul Basarabiei circulau şi erau utilizate aceleaşi prenume ca şi în restul teritoriului românesc, în perioada următoare, mai cu seamă în anii postbelici, sub influenţa unor factori social-politici şi culturali, în

---

[*] Comunicare prezentată la Al IX-lea Simpozion Naţional de Onomastică, Cluj-Napoca, 16-18 octombrie 1990.

[1] Vezi I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române,* Bucureşti, 1961, p. 17-18.

DACOROMANIA, serie nouă, VII – VIII, 2002 – 2003, Cluj-Napoca, p. 165-169

antroponimia Basarabiei au apărut multe nume împrumutate din limbile rusă şi ucraineană. O parte dintre aceste prenume au fost adaptate nemijlocit la normele limbii noastre, altă parte a apărut sub influenţa artei, şcolii, radioului, cinematografului.

Din punctul de vedere al ştiinţei ar fi o greşeală să te opui schimbărilor care se produc în patrimoniul onomastic. Schimbările în sistemul antroponimic sunt inevitabile. Deci, o dată cu influenţa limbii ruse asupra limbii române din Republica Moldova, s-a produs, desigur, şi cea asupra antroponimiei locale. Au fost preluate nume de la intelectualii şi funcţionarii de naţionalitate rusă, care au venit să-şi desfăşoare activitatea în satele şi oraşele din Moldova. Astfel, în anii '50–'60, la copiii moldoveni au apărut nume ca *Svetlana, Tatiana, Igor, Oleg, Veaceslav* ş. a. Prenumele care au fost împrumutate au intrat în sistemul antroponimic local şi cu timpul s-au supus legilor fonetice şi morfologice interne ale limbii. Această evoluţie se poate observa prin efectuarea de cercetări antroponimice pe teren. Prenumele noi, primind sufixe diminutivale proprii limbii române, sunt viabile şi folosite de către românii moldoveni alături de celelalte unităţi antroponimice ale prenumelor noastre tradiţionale: *Ion, Vasile, Gheorghe, Maria, Ileana* ş. a. Astăzi, şi pentru prenume preluate din antroponimia rusă dispunem de un şir întreg de unităţi antroponimice, care sporesc viabilitatea acestora. Câteva exemple: pentru *Oleg – Olegaş, Oleguţ, Oleguţu, Oleguţă, Oleguş, Oleguşor, Lecu, Lecuţă* ş. a.; pentru *Igor – Igoraş, Igorel, Igorică, Igoriţă, Igoruţă, Igorunea, Goruţă, Grunea* ş. a.; pentru *Svetlana – Sfetlica, Sfetlunea, Sfetluţa, Sfetuţa, Sfetica, Sfetuca, Sfetulica, Sfeta* ş. a.

Au fost preluate nu numai prenumele, care erau necunoscute până atunci populaţiei băştinaşe, dar chiar şi unele forme trunchiate, diminutive şi hipocoristice pentru un şir întreg de prenume comune ambelor limbi. Ele au fost concepute şi primite de către populaţia băştinaşă drept prenume moderne[2]. Exemple ne pot oferi următoarele unităţi antroponimice: *Vova* pentru *Vladimir, Colea* pentru *Nicolae, Vasea* pentru *Vasile, Vanea* pentru *Ion, Grişa* pentru *Grigore, Maşa* pentru *Maria, Nataşa* pentru *Natalia* şi multe altele.

Aceste unităţi, pătrunse în inventarul nostru antroponimic prin intermediul limbii ruse, după ce li s-au ataşat diferite sufixe, folosite de băştinaşi pentru a crea forme dezmierdătoare, au început să fie folosite în rând cu cele tradiţionale, fără a fi percepute în prezent ca unităţi antroponimice străine: *Colică, Colicuţă, Coliţă, Colişa, Colişca, Colişór, Coliuş, Coliuşca* – pentru *Nicolae,* de la forma trunchiată de origine rusească *Colea; Vaniuşa, Vaniuţa, Vănişor, Vanuşcuţă, Vănel, Vănică* – pentru *Ion,* de la forma trunchiată *Vanea* a prenumelui rusesc *Ivan* ş. a. m. d.

Antroponimia basarabeană are astăzi un număr foarte mare de diferite unităţi antroponimice, preluate din antroponimia rusă şi folosite fie în forma lor originară, fie într-o formă derivată conform legilor interne ale limbii române.

---

[2] Acest proces este frecvent şi în alte limbi ale fostei U. R. S. S. Vezi, de exemplu: V. P. Vybornov, *Ličnye sobstvennye imena i ix stilevye i ekspressivno-ocenočinye formy v nižnevyčegodskix govorax komi iazyke*, Moscova, 1962.

E greşit să se considere că, dacă un nume e străin, atunci el este mai bun şi mai frumos, iar cel tradiţional nu este bun, este urât sau desconsiderat. Toate numele sunt, în fond, bune şi frumoase, cu atât mai mult cu cât în alegerea lor un rol important îl joacă criteriul estetic, când individul, în condiţiile vieţii de familie, îşi poate alege singur prenumele îndrăgit pentru copilul său. Nu o dată însă au existat acuze de naţionalism legate de alegerea unui prenume sau a altuia. E tristă situaţia când un popor încearcă să impună altui popor nu numai ideologia sa, ci chiar şi numele sale tradiţionale, specifice. În perioada când au fost eliberate paşapoartele şi mai apoi la înregistrarea şi întocmirea diverselor acte civile, au fost modificate numele noastre tradiţionale, au fost comise greşeli de tot soiul, încât *Moraru* a devenit *Marari, Hodorogea – Godoroja, Scoarţă – Scorţa, Pârcălabu – Percalab* ş. a., unele nume fiind atât de denaturate, de schimonosite, încât este greu să le mai recunoşti ca româneşti. Un părinte vine la biroul de înregistrare a actelor civile să-şi înregistreze nou-născutul şi să obţină adeverinţa de naştere. El solicită secretarului să-i înregistreze copilul cu numele dorit, să zicem *Ştefan* sau *Ionică,* şi aici i se eliberează actul cu formele ruseşti ale acestor nume, respectiv *Stepan* sau *Ivan,* spunând că aşa trebuie, că aşa e corect. Diriguitorii birourilor de înregistrare a actelor stării civile „ne-au botezat” ani la rând după placul şi voinţa lor.

Această moştenire o mai resimţim şi acum. E greu să găseşti astăzi un basarabean înregistrat în actele oficiale cu numele noastre neaoşe, tradiţionale: *Ion, Toader, Tudor, Ştefan, Ştefana* ş. a. Purtătorii acestor prenume s-au transformat peste noapte în *Ivani, Fiodori, Stepani, Stepanide* ş. a. m. d.

Dar, o dată incluse în actele oficiale, aceste prenume, încetul cu încetul, s-au încetăţenit, începând să se creeze de la ele o serie de forme şi variante antroponimice, folosite alături de variantele băştinaşilor. Această afirmaţie este verificabilă pe teren. În timpul anchetelor onomastice au fost înregistrate diverse unităţi antroponimice, create atât de la varianta (prenumele) românească *Ion (Ionică, Ionuţ, Ionel, Ionuş, Nică, Nicuţă, Nuţu, Nelu, Neluţu* ş. a.), cât şi de la varianta lui rusească *Ivan (Ivănuş, Ivănaş, Vaniuşa, Ivănel, Vănel, Vănuţă* ş. a.). Un prenume poate avea deci derivate atât româneşti, cât şi ruseşti. De exemplu, prenumele *Alexandru* are o formă trunchiată românească, *Sandu,* şi două ruseşti – *Saşa* şi *Şura,* şi de la fiecare dintre ele, cu ajutorul diferitelor sufixe, derivă un şir de variante noi.

Existau cazuri când funcţionarii oficiilor stării civile refuzau să înregistreze un nume oarecare sub motivul că de la acest prenume nu se poate forma patronimicul, adică nu se poate alipi sufixul *-ovici* sau *-evici.* De exemplu, în cazul prenumelui românesc *Aurel,* acestuia i s-a adăugat desinenţa rusească *-ii,* devenind *Aurelii,* care uşor poate crea un patronimic după modelul rusesc – *Aurelievici.*

Au fost traduse nu numai prenumele, ci a fost introdusă şi formula rusească de denominaţie, compusă din trei componenţi: prenume, patronimic şi nume de familie – *Ivan Vasilevici Moraru* sau *Fiodor Stepanovici Moldovanu.* Această formulă nu numai că a fost introdusă în actele oficiale, ci a început să fie folosită şi

în adresare, chiar şi de către unii oameni simpli de la ţară, ignorându-se formulele noastre tradiţionale.

În general, formulele neoficiale, din graiuri, prezintă şi ele un interes deosebit, căci cu ajutorul lor oamenii din sat căutau să descrie cât mai amănunţit persoana în cauză. Această descriere amănunţită era efectuată mai cu seamă atunci când actele aveau o importanţă mai mare din punct de vedere juridic[3]. Numărul mare de rude în sate duce uneori la sporirea cazurilor când mai mulţi oameni au aceleaşi prenume, nume de familie şi chiar nume al tatălui. Aceste coincidenţe duc la confuzii. De aceea, în scopul identificării persoanelor, se folosesc diferite formule, care se includ în sistemul popular de denominaţie personală. Ele circulă în graiurile populare ca nişte îmbinări sau sintagme antroponimice[4], fiind rezultatul asocierii câtorva nume de persoane, contribuind la determinarea cât mai precisă a persoanei denumite.

În graiurile populare din Republica Moldova sistemul neoficial e prezent prin două tipuri de formule: a) *simplă – Ion a lui Gheorghe, Vasile Munteanu;* pentru femei – *Ileana lui Ştefan Ursu;* b) *compusă* – care include mai multe nume, reflectând astfel relaţiile de rudenie a câtorva generaţii – *Ion a lui Nicuţă a lui Pricochi Tricolici,* adică pentru *Ion, Nicuţă* este tatăl lui, iar *Pricochi* – bunicul. Cea mai răspândită şi frecventă formulă a denominaţiei personale în graiuri este reprezentată prin corelaţia dintre numele persoanei cu numele altor persoane cu care se află în relaţii directe de rudenie. Exemple: *Neculai a lu Nihălachi Răileanu,* adică *Neculai* este feciorul lui Mihail Răileanu; *Ileana lui Vasile Şalin,* adică Ileana este soţia lui Vasile Şalin.

Merită o atenţie deosebită cercetarea formulelor onomastice, compuse din prenumele persoanelor a câtorva generaţii. Exemple: *Vasilică a lui Ion a lui Sandu Ţurcanu; Hălărambi a lui moş Onisim a lui Oxânti Nistor; Sofroni a lu Gheorghi a lu Fanachi Moraru* ş. a. Astfel de formule sunt folosite în vederea evitării coincidenţelor antroponimice.

Copiii rămaşi fără tată sunt numiţi, de regulă, cu numele mamei: *Valodea a Irinii Ciobaniţâi; Ion a Anicâi lu Gavril Untilă* ş. a.

Prenumele soacrei poate fi utilizat, de asemenea, în crearea formulei de denominaţie a soţului sau a ginerelui. Asemenea nume de multe ori au o nuanţă peiorativă.

Aceste formule sunt destul de nestabile, ele pot fi uşor schimbate, înlocuite cu alte nume. Unor asemenea schimbări sunt supuse mai cu seamă numele date

---

[3] Formulele onomastice, extrase din documentele istorice ale secolelor trecute, sunt diferite şi crearea lor depindea în mare măsură de caracterul şi importanţa documentului. Această afirmaţie o atestăm şi la V. C. Ciceagov, care menţionează: „[…] cu cât documentul este de o mai mare importanţă faţă de persoana denumită, cu atât numele lui era mai complet formulat" (V. C. Ciceagov, *Iz istorij russkix imen, otečestv, familii*, în *Voprosy russkoj istoriceskoj onomastiki XV – XVII,* Moscova, 1959, p. 9).

[4] Acest termen este utilizat după P. P. Ciucika, *Antroponimija Zakarpatija.* Avtoreferat dissertacij na soiskanij učenoj stepeni doktora filologičeskix nauk, Ujgorod, 1970, p. 10, care vorbeşte despre „antroponimnoe slovosočetanije".

femeilor, căci, o dată cu căsătoria, se schimbă şi formula lor de identificare; astfel, dacă până la căsătorie ea se numea *Liuba lui Ion Vârlan, Ion Vârlan* fiind tatăl Liubei, după căsătorie ea devine *Liuba lui Pătrache Vlas,* unde Pătrache Vlas este soțul Liubei.

Deseori numele de familie lipseşte cu desăvârşire în formula onomastică populară. În asemenea cazuri el poate fi înlocuit cu o poreclă a întregii familii: *Toadir a lui Gheorghe a lui Ion a lui Cucu* (Cucu este o poreclă, numele de familie fiind Timoftică).

Într-un sat din sudul Basarabiei (Purcari, raionul Suvorov, astăzi raionul Ştefan-Vodă) despre asemenea persoane, care sunt numite cu câteva nume, se spune că sunt „în şase cai”, adică cum ar fi înhămați la o căruță trei perechi de cai.

Este foarte răspândită formula populară în care prenumele este precedat de o serie de apelative, care indică rudenia: *moş, mătuşă, bade, lele, țață, mamă* etc.: *moş Ion, mătuşa Ileana, lelea Maria* ş. a. m. d.

Din punct de vedere formal prezintă interes formulele populare pentru femeile căsătorite, care sunt create atât de la numele de familie al soțului, cu diferite sufixe (*Țăpoiasa* de la *Țepoi, Gobjâloaia* de la *Gobjilă* ş. a.), cât şi de la prenumele soțului, cu sufixul *-oaia* (*Săvoaia* de la *Sava, Tomoaia* de la *Toma*, *Andronichioaia* de la *Andronic* etc.)[5].

Principiul acestui sistem constă în identificarea fiecărui locuitor al satului în aşa fel încât să se ştie despre cine este vorba. Formulele oficiale au o frecvență mică şi sunt utilizate mai cu seamă la întocmirea unor acte oficiale (paşapoarte, adeverințe de naştere, de căsătorie ş. a.). În cea mai mare parte, aceste formule sunt utilizate de intelectuali.

Sistemul de denominație personală, mai ales cel popular, este frecvent în toate graiurile moldoveneşti şi merită o deosebită atenție din partea cercetătorilor, întrucât astăzi imperativul timpului cere respectarea tradițiilor şi limbii poporului.

Chişinău
Republica Moldova

[5] Genul numelor proprii a constituit obiectul de studiu al mai multor cercetători: P. T. Porotnikov, *Imenovanija zamujnix zenščin na* ***-ixa*** *v derevne Peniki Sverdlovskoj oblasti,* în „Ucen. zap.” – Uraliskogo gosuniversiteta, 1969, t. 86, Seria filol. nauk., vyp. 12, sb. 3; A. Eremia, *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*, Chişinău, 1970, p. 143; Domnița Ichim-Tomescu, *Opoziția de gen la numele proprii de persoane în română*, în SCL, XL, 1989, nr. 1, p. 45-51.